

BOLA SHAXSINING SHAKLLANISHIDA OILANING PSIXOLOGIK MUHITI ROLI

Choriyeva Sarvinoz Abdurashidovna

Termiz davlat universiteti Psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Xushboqova Go'zal To'rayevna

Amaliy psixologiya yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bola shaxsining shakllanish jarayonida oilaning psixologik muhiti tutgan o'rni yoritilgan. Oilaviy munosabatlar, ota-ona mehr-muhabbati, emotsional qo'llab-quvvatlash, tarbiyaviy uslublar va kommunikasiya sifati bolaning ruhiy, ijtimoiy hamda axloqiy rivojlanishiga qanday ta'sir ko'rsatishi haqida ilmiy-amaliy tahlillar keltirilgan. Maqolada sog'lom psixologik muhitning bola shaxsining barqaror, ishonchli va muvaffaqiyatli inson bo'lib kamol topishidagi ahamiyati ochib berilgan.*

Kalit so'zlar: *Oila, psixologik muhit, bola shaxsiyati, tarbiya, ota-ona munosabati, emotsional qo'llab-quvvatlash, ijtimoiylashuv, ruhiy rivojlanish, muloqot madaniyati.*

Annotation: *This article discusses the role of the family's psychological environment in the formation of a child's personality. It analyzes how family relationships, parental love, emotional support, educational approaches, and the quality of communication influence the child's psychological, social, and moral development. The article highlights the importance of a healthy psychological atmosphere in raising a stable, confident, and successful individual.*

Keywords: *Family, psychological environment, child's personality, upbringing, parent-child relationship, emotional support, socialization, psychological development, communication culture.*

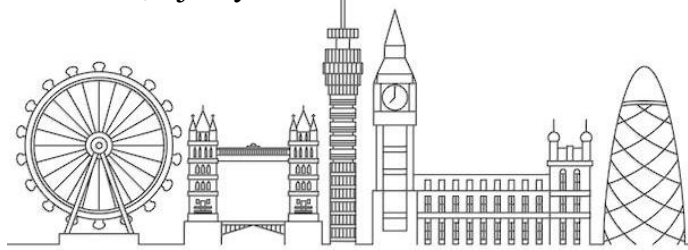
Kirish

Bola shaxsining shakllanishi murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, uning dastlabki poydevori aynan oilada qo'yiladi. Oila – bu nafaqat tarbiya maskani, balki bolaning ilk psixologik tajribalarini boshdan kechiradigan, dunyoni anglashni boshlaydigan eng muhim ijtimoiy muhitdir. Bola o'zining xarakteri, xulq-atvori, emotsional barqarorligi va ijtimoiy ko'nikmalarining asosiy qismini aynan oilaviy munosabatlar ta'sirida shakllantiradi. Shu sababli, oiladagi psixologik muhitning sifat va barqarorligi bola shaxsining kelajakdagi rivoji, o'ziga bo'lgan ishonchi hamda jamiyatga moslashuv darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Quyida bola shaxsiga ta'sir qiluvchi asosiy psixologik tamoyillar keltiriladi

1. Emotsional xavfsizlik tamoyili

Oila bolaning o'zini xavfsiz his qiladigan birinchi maskanidir. Mehr, e'tibor va qo'llab-quvvatlash muhitida ulg'aygan bolada ishonch, ijobiy o'z-o'zini baholash va

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

ruhiy barqarorlik shakllanadi. Emotsional xavfsizlik — sogʻlom shaxs rivojining poydevoridir.

2. Ota-ona munosabatlari modeli

Oila ichidagi muloqot, hurmat, murosa va xatti-harakatlarni kuzatib, ularni oʻz hayotiga koʻchiradi. Ota-onaning oʻzaro munosabati — bolaga bevosita beriladigan hayotiy darsdir. Ijobiy muhit bolada konstruktiv fikrlash va ijtimoiy moslashuvni rivojlantiradi.

3 Tarbiyaviy uslublarning taʼsiri

Demokratik, qoʻllab-quvvatlovchi tarbiya uslubi bolada mustaqillik, javobgarlik va tashabbuskorlikni kuchaytiradi. Aksincha, haddan tashqari qatʼiy yoki befarq tarbiya ruhiy bosim, qoʻrquv yoki agressiyaga olib kelishi mumkin. Shuning uchun tarbiyadagi muvozanat muhim oʻrin tutadi.

Asosiy qism

Bola shaxsining shakllanishi, avvalo, oiladagi psixologik muhitning barqarorligi va sifatiga bogʻliqdir. Oila bolaning ilk emotsional tajribalarini, ijtimoiy munosabatlarini hamda axloqiy qarashlarini belgilaydigan asosiy makon boʻlgani uchun, undagi har bir ruhiy oʻzgarish bola xarakterida muhim iz qoldiradi. Oilaviy muhitning bola shaxsiga taʼsirini bir nechta asosiy yoʻnalishlarda koʻrish mumkin.

Oila — birlamchi ijtimoiylashuv makoni

Bola jamiyatga moslashishni eng avvalo oilada oʻrganadi. Ota-onaning kundalik hayoti, tutumi, muomala odobi, boshqalarga boʻlgan munosabati bolaning keyingi ijtimoiy xatti-harakatlariga asos boʻlib xizmat qiladi. Oiladagi ijobiy ijtimoiylashuv bola uchun sogʻlom shaxsiy model yaratadi

Emotsional qoʻllab-quvvatlashning taʼsiri

Mehribon, tinglay oladigan va tushunadigan oila bolada barqaror emotsional fon yaratadi. Bunday bolalarda stressga chidamlilik, oʻzini boshqarish, sabr va muvozanat kabi sifatlar shakllanadi. Emotsional qoʻllab-quvvatlash yetishmagan oilada esa bola koʻpincha oʻz his-tuygʻularini boshqarishda qiynaladi.

Tarbiyaviy yondashuvning ballistik taʼsiri

Tarbiya bolaning xulq-atvori, qaror qabul qilish qobiliyati, masʼuliyatni his qilishi va oʻzini baholashiga kuchli taʼsir koʻrsatadi. Adolatli va izchil tarbiya bolaning shaxsiy mustaqilligini shakllantiradi, beqaror yoki keskin tarbiya esa salbiy psixologik oqibatlariga olib kelishi mumkin. Tarbiyada mehr va talabning muvozanati – eng samarali yondashuv sanaladi.

Oilaviy muhitning axloqiy rivojga taʼsiri

Bola axloqiy qadriyatlar, odob, halollik, hurmat, masʼuliyat kabi sifatlarni oilada oʻrganadi. Oila qanday qadriyatlarni ustuvor deb bilsa, bola shaxsiyati ham shu qadriyatlarga tayanib shakllanadi. Shu bois har bir oilaning ichki madaniyati bola kelajagidagi ijtimoiy va axloqiy pozitsiyasini belgilaydi.

Oʻzini boshqarish va intizomni oʻrgatish

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Oilaviy qoidalar, vazifalar va majburiyatlar bolaning ichki intizom va mas'uliyat hissini rivojlantiradi. Me'yoriy chegaralar va tartibga rioya qilish bolaning o'zini boshqarish qobiliyatini oshiradi, bu esa keyinchalik maktabda va ijtimoiy hayotda muvaffaqiyatli bo'lishiga yordam beradi.

Bolaning emotsional rivojlanishida oilaning o'rni

Oila bolaning ilk emotsional tajribalarini shakllantiradigan eng muhim maskandir. Mehr, e'tibor va qo'llab-quvvatlash bola o'zini qadrlash hissining shakllanishiga xizmat qiladi. Aksincha, oiladagi mojarolar, zo'ravonlik yoki beparvolik bolaning ruhiy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ota-onalarning mehribon, sabrli va barqaror munosabati bolaning hissiy intellektini rivojlantirishda asosiy omil hisoblanadi.

Ota-ona va bola o'rtasidagi muloqotning ahamiyati

Samarali muloqot bolaning shaxs sifatida rivojlanishida eng muhim omillardan biridir. Ota-ona bolani tinglash, uning fikriga hurmat bilan qarash, muammolarni tinch yo'l bilan hal qilish kabi ko'nikmalarni o'rgatadi. Bu jarayon bolaning o'z fikrini aniq ifodalashiga, o'zini himoya qila olishiga va ijtimoiy hayotga moslashishiga yordam beradi.

Oila bolada mehnatsevarlik va mas'uliyatni shakllantiradi

Bola kundalik hayot davomida ota-onasining faoliyatini kuzatib, mehnatsevarlik va intizom kabi sifatlarni o'rganadi. Uy yumushlarida ishtirok etish, kichik mas'uliyatlarni bajarish bola shaxsida mustaqillik va tartiblilikni rivojlantiradi. Bu sifatlarda esa kelajakda jamiyatda o'z o'rnini topishi uchun zarurdir.

Psixologik himoya va xavfsizlik muhiti

Sog'lom oila bolaga nafaqat mehr, balki ruhiy xavfsizlik muhitini ham taqdim etadi. Bola o'zini himoyalangan, tushunilgan va qo'llab-quvvatlanganini his qilganda, uning psixik rivojlanishi yanada barqaror kechadi. Ruhiy xavfsizlik yo'qligi esa bolada qo'rquv, ishonchsizlik, agressiya yoki past o'zini baholash kabi muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

Oila farzandning ijtimoiylashuv maktabi sifatida

Oila – bolani jamiyatga tanishtiradigan birinchi ijtimoiy muassasadir. Bola oilada o'zaro hurmat, mehr-shafqat, mas'uliyat, tartib-intizom, madaniyat va axloqiy qadriyatlarni o'rganadi. Bu ko'nikmalar keyinchalik maktabda, do'stlar orasida va kattalar hayotida juda muhim rol o'ynaydi. Ayni paytda jamiyatning axloqiy me'yorlarini bolaga birinchi bo'lib aynan oila singdiradi.

Oilaviy qadriyatlarning davomiyligi

Har bir oila o'ziga xos qadriyatlar, an'analar va tarbiya usullariga ega bo'ladi. Ushbu qadriyatlar avloddan avlodga o'tib, jamiyatning barqarorligini ta'minlaydi. Masalan, kattalarga hurmat, mehr-oqibat, halollik, odob-axloq kabi fazilatlar oilada shakllanadi va jamiyatning umumiy madaniy darajasiga ta'sir qiladi

Qiyinchiliklarga chidamlilikni shakllantirish

Oiladagi ijobiy psixologik muhit stress va qiyinchiliklarga chidamlilikni oshiradi. Mehribonlik, tushunish va qo'llab-quvvatlash bilan ta'minlangan bola muammolarga

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

bardoshli, qaror qabul qilishda qat'iyatli bo'ladi. Shu bilan birga, oiladagi salbiy muhit stressga nisbatan sezgirlikni oshirishi va ruhiy beqarorlikka olib kelishi mumkin.

Jamiyatga foydasi

Oilaning sog'lom psixologik muhitida ulg'aygan bola nafaqat shaxs sifatida barqaror bo'ladi, balki jamiyat uchun ham foydali bo'ladi. Bunday bolalar ijtimoiy me'yor va qadriyatlarga rioya qiluvchi, mas'uliyatli, boshqalar bilan samarali muloqot qila oladigan fuqarolar bo'lib yetishadi. Shuningdek, ular kelajakda oilalarini ham sog'lom ruhiy muhit bilan ta'minlashga intiladi. Shu bois har bir sog'lom oila nafaqat bolani, balki butun jamiyatning ruhiy barqarorligi va taraqqiyoti uchun poydevor yaratadi.

Oilaning psixologik iqlimi bolaning o'quv motivatsiyasiga ta'siri

Oila muhitidagi psixologik barqarorlik bolaning o'qishga bo'lgan qiziqishi va motivatsiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ota-onaning maqtovi, qo'llab-quvvatlashi, o'qish jarayoniga qiziqishi bolaning bilimga bo'lgan ehtiyojini kuchaytiradi, unda o'z ustida ishlash, yangilikka intilish kabi fazilatlarni rivojlantiradi. Aksincha, oiladagi tanbeh, keskinlik, kamsitish yoki bosim bolaning o'qishga bo'lgan ishtiyoqini pasaytirib, unda qo'rquv yoki tashvish uyg'otishi mumkin. Ota-onaning o'quv jarayonida faol ishtirok etishi — uy vazifalariga yordam berish, rag'batlantirish, bolaning kichik muvaffaqiyatlarini ham qadrlash — uning intellektual salohiyatining to'liq namoyon bo'lishiga xizmat qiladi.

Oilaviy munosabatlarning bolada o'ziga ishonch shakllanishiga ta'siri

Oila ichidagi mehribonlik, qo'llab-quvvatlash va hurmatga asoslangan munosabatlar bolada sog'lom o'ziga ishonchni shakllantiradi. Ota-onaning ishonchi, bolaga mustaqil qarorlar qabul qilishga imkon berishi, uning fikrini qadrlashi shaxs sifatida o'zini namoyon etishiga yordam beradi. Aksincha, ortiqcha tanqid, solishtirish yoki nazorat bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini susaytiradi. Sog'lom psixologik muhit esa bolaning jamiyatda faol, dadil va mas'uliyatli shaxs bo'lib kamol topishiga zamin yaratadi.

Oilaning madaniy va intellektual muhitining ta'siri

Har bir oila bolaga ma'lum bir madaniy va intellektual fond yaratadi. Uyda kitob o'qish an'anasi, bilimga hurmat, san'atga qiziqish yoki turli mavzular yuzasidan suhbatlar – bularning barchasi bolaning dunyoqarashini kengaytiradi. Madaniy boy oila bolada tafakkur, kreativlik, tahliliy fikrlash va bilimga chanqoqlik kabi fazilatlarning shakllanishiga yordam beradi. Shu orqali bola nafaqat maktabda, balki keyinchalik ilmfan, san'at yoki ijtimoiy hayotda ham yuqori yutuqlarga erishishi mumkin.

Xulosa

Bola shaxsining shakllanishida oilaning psixologik muhiti asosiy rol o'ynaydi. Mehrmuhabbatga boy, barqaror va qo'llab-quvvatlovchi muhitda ulg'aygan bolalar ruhiy jihatdan mustahkam, ijtimoiy va axloqiy jihatdan yetuk bo'ladi. Ota-onaning muloqoti, tarbiyaviy yondashuvi va oilaviy qadriyatlar bolaning xulq-atvori, o'ziga ishonchi va

**MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS**

dunyoqarashini belgilaydi. Shu bois, har bir oilaning psixologik muhitini sog'lom, iliq va izchil shakllantirish bola kelajagi uchun eng muhim poydevor hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotskiy, L.S. O'suvchi shaxs va rivojlanish psixologiyasi. Moskva: Prosveshcheniye, 1991.
2. Bronfenbrenner, U. The Ecology of Human Development. Harvard University Press, 1979.
3. A.Q. Qodirov. Bola psixologiyasi va tarbiyasi. Toshkent: O'qituvchi, 2010.
4. Erikson, E. Childhood and Society. New York: W.W. Norton & Company, 1950.
5. Samarqandiy, N. Oila va bolalar tarbiyasi. Toshkent, 2015.

